

legal pathology of the Human Trafficking Prohibition Act (enacted in 2004), assessing its compliance with the principle of nullum crimen, nulla poena sine lege

Saeid Karami*

Assistant Professor, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Email: karami.t54@pnu.ac.ir

Use your device to scan and read the article online

Citation Karami, S. (2025). legal pathology of the Human Trafficking Prohibition Act (enacted in 2004), assessing its compliance with the principle of nullum crimen, nulla poena sine lege. *Islamic Law (A Quarterly Journal of Law)*. 22(86): 217-245

 [10.22034/ilaw.2025.2059508.3606](https://doi.org/10.22034/ilaw.2025.2059508.3606)

Received: 18 January 2024 , Accepted: 12 November 2024

Abstract

The 2004 Law on Combating Human Trafficking is among the statutes that can be subject to serious criticism. Deficiencies in prevention, a lack of comprehensiveness in definitions, an insufficiently multi-dimensional approach, shortcomings in alignment with international conventions, numerous practical challenges, and an excessive focus on punishment constitute some of the major weaknesses of this law. However, its most significant flaw is the lack of protective mechanisms and the absence of provisions granting criminal immunity for offenses arising from trafficking. Notably, the law contains no provisions concerning the identification of victims, the establishment of protective mechanisms, or the human-rights obligations owed to victims of human trafficking—especially women and children. In this regard, the present article, while considering the principle of non-punishment in offenses related to human trafficking, examines the legal dimensions of the issue with a focus on international conventions and instruments. The principle of non-punishment is one of the fundamental doctrines of criminal law and holds that a person cannot be punished for an offense they committed if specific circumstances exist that negate their criminal responsibility. This study employs a comparative-institutional methodology.

Keywords

human trafficking, convention, human rights, principle of non-punishment.

Copyright © 2024 The Author(s);

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-BY-NC: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en>),

which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

آسیب شناسی قانون مبارزه با قاچاق انسان (مصوب سال ۱۳۸۳) از منظر اصل عدم مجازات

سعید کرمی *

Email: karami.t54@pnu.ac.ir

استادیار دانشگاه پیام نور تهران، تهران، ایران.

Use your device to scan and read the article online

استناد کرمی، سعید (۱۴۰۴). آسیب شناسی قانون مبارزه با قاچاق انسان (مصوب سال ۱۳۸۳) از منظر اصل عدم مجازات. فصلنامه حقوق اسلامی. ۲۲(۸۶): ۲۴۵-۲۱۷

[10.22034/ilaw.2025.2059508.3606](https://doi.org/10.22034/ilaw.2025.2059508.3606)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲

چکیده

قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب سال ۱۳۸۳ از جمله قوانینی است که می توان نقدهایی جدی بر آن وارد نمود. نقص در پیشگیری، عدم جامعیت در تعریف، کمبود رویکرد چند جانبه و کاستی در انطباق با کنوانسیون های بین المللی، چالش های عدیده اجرایی و تمرکز پیش از حد بر مجازات ها از جمله آسیب های مبتلا به این قانون است و البته مهم ترین نقص این قانون ضعف در مکانیسم های حمایتی و عدم پیش بینی معافیت کیفری برای جرایم ناشی از قاچاق است چنان که در هیچ جای قانون مزبور هیچ موردی در خصوص شناسایی، ایجاد سازوکارهای حمایتی و مسئولیت های حقوق بشری در قبال قربانیان قاچاق انسان خصوصاً زنان و کودکان دیده نمی شود. از این حیث مقاله حاضر ضمن توجه به اصل عدم مجازات در جرایم مربوط به قاچاق انسان به ابعاد حقوقی این موضوع با تمرکز بر کنوانسیون ها و اسناد بین المللی می پردازد. اصل عدم مجازات یکی از اصول بنیادین در حقوق کیفری است که بیان می کند فردی را نمی توان به جرمی که مرتکب شده مجازات کرد، اگر شرایط خاصی وجود داشته باشد که مسئولیت کیفری او را منتفی کند. در پژوهش حاضر از روش تطبیقی - نهادی استفاده شده است

واژگان کلیدی

قاچاق انسان، کنوانسیون، حقوق بشر، اصل عدم مجازات.

«بردگی مدرن» عنوانی است که در سال‌های اخیر برای توصیف پدیده مدرن قاچاق انسان به کار می‌رود (kara Siddharth, 2017, pp. 10-35) بردگی نهادی قدیمی با قدمت چند هزار ساله است. همواره در جای جای تاریخ با موارد کثیری از انسانها مواجه می‌شویم که به زور و به عنف در خلال جنگ و اختطاف یا ذیل هر شکل دیگری از اسباب مختلف بردگی^۱ آزادی خود را از دست می‌دهند و به کالایی صرفاً برای خرید و فروش تنزل می‌یابند. اگر چه فلاسفه کلاسیک بردگی را نهادی طبیعی می‌دانستند (Ambler Wayne, 1987, pp. 390-410) و ضدیت آشکاری با آن نداشتند ولی در عصر جدید و با بلوغ اندیشه انسان نهاد بردگی به مثابه عمل و اقدامی ضد بشری تقبیح و ممنوع شد چنان‌که گمان می‌رفت در هیچ جای جهان دیگر شاهد به بند کشیدن انسانی نباشیم ولی متأسفانه تحولات جهانی نشان داد نهاد بردگی نه تنها الغا و منسوخ نشده است بلکه در عصر پیشرفتهای خارق العاده بشری در اشکالی خشن‌تر و بی رحمانه‌تر بازتولید شده است. در اشکال مدرن بردگی از طریق قاچاق انسان در یک شمایل و بسته بندی شیک و گمراه کننده که در بدو امر تصور وجود این مناسبات را نفی می‌نماید ظهور یافته است. امروزه قاچاق انسان همان مناسبات برده داری را بازتولید می‌کند. اگر در گذشته نیروی کار برده موضوعیت داشت امروز اعضای جسم انسانها به مثابه یک کالا خرید و فروش می‌شود.

سازمانهای بین المللی فعال در این زمینه گزارش داده‌اند که سالانه ۲ میلیون نفر قاچاق میشوند. طبق آمار این سازمانها تخمین زده میشود که از

۱. برده‌گیری که پیش از اسلام رواج داشته و از راههای مختلف صورت می‌گرفته از دیدگاه اسلام محدود به کفار حربی و اسیران جنگی آنان است (نجفی، ۱۳۹۲، ج ۲۴، ص ۱۳۶-۱۳۷ و ج ۳۴، ص ۸۹). کودک در آزادی و بردگی تابع والدین خویش است. اگر پدر و مادر، هر دو برده باشند، کودک نیز برده خواهد بود و اگر یکی از آن دو - هر چند مادر به تنهایی بنا بر قول مشهور - آزاد باشد، کودک آزاد محسوب می‌گردد (همان، ج ۳۰، ص ۲۱۱-۲۱۳).
کودکی که در سرزمین کفر پیدا شده و پدر و مادرش نامعلوم هستند و مسلمانی که احتمال انتساب کودک به او برود وجود نداشته باشد، به ملک یابنده‌اش درمی‌آید.

دهه ۱۹۷۰ حدود ۳۰ میلیون زن و کودک قاچاق شده‌اند (Smart, 2003, pp. 8-35) همچنین بر اساس اعلام یوروپل، سالیانه هزاران بزه دیده این جرم به کشورهای اروپایی به منظور بهره‌کشی جنسی و کار وارد میشوند که برخی میزان آن را در سال ۲۰۰۶ حدود ۵/۲ میلیون نفر در دنیا تخمین می‌زنند (Skrivankova, 2006, pp. 1-20).

جمهوری اسلامی ایران به سبب موقعیت جغرافیایی محل عبور و مقصد قاچاقچیان برای کار اجباری است. گروه‌های جنایتکار دست‌اندرکار قاچاق زنان؛ پسران و دختران برای بهره‌کشی جنسی در خود ایران و نیز در امارات متحده عربی و اروپا هستند. بر اساس گزارش‌ها از سال ۲۰۰۹ تا سال ۲۰۱۵ قاچاق و انتقال دختران از طریق ایران و از خود ایران به مقصد کشورهای حاشیه خلیج فارس و سپردن آنها به باندهای سازمان یافته برای وادار کردن آنها به روسپیگری افزایش یافته‌است. از این حیث اهمیت قضیه اقتضا می‌نمود دستگاه تقنینی قانونی ویژه در این خصوص به تصویب رساند که ماحصل آن تصویب قانون مبارزه با قاچاق انسان در جلسه علنی روز یکشنبه مورخ ۲۸/۰۴/۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی بود که بدون ارائه نظر از سوی شورای نگهبان در مهلت مقرر در اصل نود و چهارم قانون اساسی، به تاریخ ۲۱/۵/۱۳۸۳ به دولت جهت ابلاغ ارسال شد. این قانون مشتمل بر هشت ماده و نه تبصره است و در چند محور به بیان تعاریف، مصادیق و مجازات مرتکبین قاچاق انسان پرداخته است. قانون حاضر در مقایسه با سال تصویب آن یعنی سال ۱۳۸۳ چندان قوی نیست. چون در آن زمان کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های جامع الاطرافی مانند پروتکل پالرمو موجود بودند. قانون حاضر در بسیاری از زمینه‌ها ساکت است یا برای تفسیر عبارات کلی و مبهم به علت نبود سابقه قانونگذاری مشکلاتی وجود دارد. از آنجاکه بیشتر قربانیان از میان گروه‌های آسیب پذیر انتخاب میشوند، یکی از مهمترین خلاءهای این قانون عدم توجه به حقوق قربانیان قاچاق است. معهذاً در قانون مبارزه

با قاچاق انسان صرفاً بر بعد کیفری مسئله قاچاق انسان پرداخته شده است درحالی که بحث پیشگیری به عنوان اقدامات بازدارنده از وقوع جنایت آن هم در کشوری نظیر ایران که هم مبدأ هم مقصد و هم محل ترانزیت طعمه‌های قاچاق است مسکوت مانده و قانونگذار تدابیری در این خصوص نیندیشیده است. درحالی که نباید با صرف تعقیب و مجازات مرتکبان رسیدگی به پرونده‌های قاچاق را تمام شده فرض کرد زیرا هدف اصلی از قانونگذاری در این حیطه حمایت از قربانیان است آنها نه تنها نباید مجازات شوند بلکه باید حمایت شوند تا به جامعه بازگردند، اما قانونگذار این مسئله مهم را در نظر نگرفته و حتی یک ماده هم در قانون مبارزه با قاچاق انسان به این امر اختصاص نداده است.

این پژوهش با بهره‌گیری از «روش تطبیقی - نهادی» و با مراجعه به اسناد بین‌المللی چون پروتکل پالمو، کنوانسیون شورای اروپا و دستورالعمل اتحادیه اروپا، به واکاوی کاستی‌های قانون مبارزه با قاچاق انسان ایران می‌پردازد. از این حیث سوال اصلی مقاله این است: «آیا قانونگذار ایرانی سازوکار لازم برای تشخیص قربانی واقعی از مجرم عادی و معافیت او از مجازات جرایمی که به صورت اکراهی مرتکب شده را فراهم کرده است؟» پیشینه تحقیق در این حوزه حاکی از آن است که تمرکز اصلی مطالعات بین‌المللی بر «حمایت همه‌جانبه از قربانی» و به رسمیت شناختن «اصل عدم مجازات» به عنوان جزئی لاینفک از این حمایت‌ها است. این درحالی است که در ادبیات حقوقی ایران، علیرغم نقدهای پراکنده بر قانون مذکور، بررسی نظام‌مند این قانون از منظر تعهدات حمایتی از قربانیان و به ویژه شمول اصل عدم مجازات بر جرایم اکراهی آنان، مغفول مانده است.

۱. تعریف قاچاق انسان

پروتکل پالمو در ماده ۳ (a) قاچاق انسان را به این شکل تعریف می‌کند:

«قاچاق اشخاص» به معنای استخدام، حمل و نقل، انتقال، پناه دادن یا دریافت افراد، از طریق تهدید یا استفاده از زور یا سایر اشکال اجبار، ربودن، فریب، سوءاستفاده از قدرت یا وضعیت آسیب‌پذیری یا پرداخت یا دریافت مزایا برای کسب رضایت فردی که بر شخص دیگری کنترل دارد، با هدف بهره‌کشی است. بهره‌کشی حداقل شامل بهره‌کشی جنسی دیگران یا سایر اشکال بهره‌کشی جنسی، کار یا خدمات اجباری، بردگی یا اعمال مشابه بردگی، بندگی یا برداشت اعضای بدن خواهد بود (Con- Nations United Organized Transnational Against vention, 2011, 2-7.pp). در حقوق ایران نیز قانونگذار در ماده (۱) قانون مبارزه با قاچاق انسان، این جرم را چنین تعریف کرده است: «قاچاق انسان عبارت است از: الف - اخذ، اعزام، حمل و نقل یا ترانزیت و یا تحویل گرفتن اشخاص به قصد بهره‌کشی با اجبار، اکراه، تهدید، فریب، سوءاستفاده از قدرت یا موقعیت خود و یا سوءاستفاده از وضعیت آسیب‌پذیر اشخاص...». اگرچه این تعریف تا حد زیادی با تعریف پروتکل پالمو همخوانی دارد، اما همانطور که در ادامه خواهد آمد، فقدان شمول دقیق حمایت‌ها بر کلیه مراحل و نتایج این تعریف، از نقایص عمده آن محسوب می‌شود.

از این نگاه قاچاق انسان سه عنصر دارد: عمل (استخدام و...)، وسیله (تهدید یا استفاده از زور و...) و هدف (بهره‌کشی). قاچاق انسان (Traf-ficking in Human Beings - THB) فرآیندی است که ممکن است شامل چندین عامل باشد، از فردی که قربانی را استخدام می‌کند تا تمامی کسانی که آگاهانه در فرآیند رساندن قربانی به موقعیتی که بتوان از او بهره‌کشی کرد، کمک یا مشارکت می‌کنند. این موضوع از دو جهت اهمیت دارد:

اول، با این تعریف که ارتکاب هریک از اعمال ذکرشده برای تحقق قاچاق انسان کافی است، تعریف تلاش می‌کند محکومیت‌ها را تسهیل کند: اگر لازم باشد تمام اعمال برای تشکیل قاچاق انسان انجام شود، این امکان

وجود خواهد داشت که افرادی که برخی اما نه همه اعمال مربوطه را انجام داده‌اند، از محکومیت فرار کنند. بر این اساس، اگر کسی آگاهانه هریک از این اعمال را با هدف بهره‌کشی انجام دهد، او یک قاچاقچی است.

دوم، این تعریف نشان می‌دهد که فرد قاچاق‌شده از لحظه استخدام قربانی قاچاق انسان محسوب می‌شود، حتی اگر در آن زمان نداند که در حال قاچاق شدن است. این امر پیامدهایی برای اجرای اصل عدم مجازات دارد؛ ممکن است قربانی در همان لحظه استخدام یا کمی پس از آن در فعالیت‌های غیرقانونی درگیر شود و سوالاتی مطرح می‌شود که تا چه حد باید برای این اقدامات مسئولیت شخصی داشته باشد.

این تعریف از قاچاق انسان در سطح اروپا نیز پذیرفته شده است. کنوانسیون شورای اروپا برای اقدام علیه قاچاق انسان («کنوانسیون») همان تعریف را (ماده ۴) به کار گرفته است، اما آن را محدود به قاچاق فراملی یا مرتبط با جرایم سازمان‌یافته نکرده است. در سطح اتحادیه اروپا، جدیدترین سند مرتبط دستورالعمل ۱۱/۳۶/EU (دستورالعمل) است. ماده ۱، ۲ این سند به‌طور کلی مشابه ماده ۳ پروتکل پالمو است. با این حال در مورد اعمال قابل مجازات، عبارت «شامل تبادل یا انتقال کنترل بر آن افراد» اضافه شده است. انواع بهره‌کشی که به‌طور خاص ذکر شده‌اند، گسترش یافته و شامل گدایی اجباری و بهره‌کشی در فعالیت‌های مجرمانه (بند ۳) است، اگرچه مانند سایر اسناد، این فهرست بسته نیست: این فهرست حداقلی است و منعکس‌کننده این آگاهی است که اشکال دیگری از بهره‌کشی ممکن است در حال وقوع باشد که هنوز شناسایی نشده‌اند یا ممکن است در آینده ایجاد شوند. به‌عنوان مثال، در برخی کشورها اکنون مشخص شده است که افراد برای بهره‌کشی در تولید کالاهای تقلبی مصرفی قاچاق می‌شوند. قربانیان قاچاق معمولاً بیشتر در معرض خطر ارتکاب جرائم کوچک‌تر قرار دارند تا جرائم تحت صلاحیت اساسنامه دیوان. جرائم آنها معمولاً شامل موارد زیر

است: عبور غیرقانونی از مرز، کار بدون مجوز، کشت غیرقانونی گیاه شاهدانه، سرقت‌های کوچک، تقلب در دریافت مزایا، (در برخی کشورها) کار جنسی.

۲. اصل عدم مجازات

اصل عدم مجازات یکی از اصول بنیادین در حقوق کیفری است که بیان می‌کند فردی را نمی‌توان به جرمی که مرتکب شده مجازات کرد، اگر شرایط خاصی وجود داشته باشد که مسئولیت کیفری او را منتفی کند. به عبارت دیگر، این اصل به دنبال آن است که از مجازات بی‌جا و ظالمانه افرادی که به دلایل مختلف قادر به کنترل اعمال خود نبوده‌اند، جلوگیری کند^۱

در اسلام حدیث مشهور رفع ۲ دلالتی آشکار بر عدم مجازات افرادی که درحالت اجبار و اضطراب مرتکب جرمی شده‌اند دارد. مطابق این حدیث منقول از پیامبر عظیم‌الشان، خداوند ۹ چیز را از امت او برداشته است: خطا و فراموشی و آنچه بر آن اکراه شوند و آنچه نمی‌دانند و آنچه طاقت انجام آنرا ندارند و آنچه بدان مضطر هستند و حسد و فال بد زدن و اندیشه کردن در وسوسه خلق تا زمانی که بر زبان نیاورند (قبری شیخ‌شسانی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۶۸-۳۵).

در امور کیفری، اکراه چنانچه در حدیث رفع آمده است در پاره‌ای از جرایم و تحت شرایطی خاص از عوامل رفع مسئولیت کیفری است. از این نگاه عوامل رفع مسئولیت کیفری یا موارد رفع مسئولیت ناشی از علل غیرقابل انتساب کیفیاتی هستند نفسانی و درونی که به موجب آن به‌رغم وقوع جرم و اجتماع عناصر متشکله جرم به جهت علل مذکور جرم به

1. The Principle of Non-Punishment of Victims of Trafficking in Human Beings: A Quest for Rationale and Practical Guidance. 1414 total citations on Dimensions. Author: Jovanovic, Marija. Source: Journal of Trafficking and Human Exploitation, Volume 1, Number 1, February 2017, pp.41-76 (36).

۲. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ حَرِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أُمَّتِي تَسْعَةُ الْخَطَا وَالنَّسْيَانِ وَمَا أَكْرَهُوا عَلَيْهِ وَمَا لَا يَعْلَمُونَ وَمَا لَا يَطْبِقُونَ وَمَا اضْطُرُّوا إِلَيْهِ وَالْحَسَدَ وَالطَّيْرَةَ وَالتَّفَكُّرَ فِي الْوَسْوَسَةِ فِي الْخَلْقِ مَا لَمْ يُطَقَّ بِشَفْعَةٍ.

مرتکب منتسب نمی‌گردد و در نتیجه شخص مبری از مسئولیت و کیفر می‌گردد ولی مسئولیت مدنی فاعل باقی است (باهری و خان‌داور، ۱۳۸۰، ص ۲۹۳).

شرایطی که ممکن است منجر به عدم مجازات شوند:

۱. اجبار: فردی که تحت تهدید یا زور به انجام جرمی وادار شده باشد، ممکن است از مسئولیت کیفری معاف شود.

۲. اکراه: اگر فردی به دلیل ترس از آسیب دیدن خود یا دیگران مجبور به انجام جرمی شود، ممکن است از مسئولیت کیفری معاف شود.^۱

۳. خطا: اگر فردی به دلیل اشتباه یا جهل به قانون، جرمی را مرتکب شده باشد، ممکن است مجازات نشود.

۴. جنون: افرادی که دچار اختلالات روانی هستند و در زمان ارتکاب جرم توانایی تشخیص خوب از بد را نداشته‌اند، معمولاً مسئولیت کیفری ندارند.

۵. ضرورت: در برخی موارد، انجام یک جرم برای جلوگیری از وقوع یک خطر بزرگ‌تر مجاز است و فرد مرتکب جرم مسئولیت کیفری ندارد.

اهمیت اصل عدم مجازات در تمهید اصولی عادلانه، حقوق بشری و بازدارندگی است. در خصوص عدالت این اصل تضمین می‌کند که افراد به‌طور عادلانه مجازات شوند و افرادی که به دلیل شرایط خاص مجبور به ارتکاب جرم شده‌اند، مورد مجازات قرار نگیرند اصل عدم مجازات با مفاهیم حقوق بشری مانند حق آزادی و حق زندگی در ارتباط است. نتیجه اینکه با اعمال این اصل، افراد تشویق می‌شوند تا در شرایط اضطراری برای حفظ جان خود یا دیگران اقدام کنند.

۱. در ادبیات حقوقی، اجبار (Coercion) معمولاً به اعمال فشار فیزیکی مستقیم (مانند تهدید به قتل یا ضرب و شتم) اطلاق می‌شود که اراده شخص را به‌طور کلی سلب می‌کند. درحالی‌که اکراه (Duress) غالباً ناظر بر فشار روانی و تهدیدهایی است که اگرچه اراده را تحت تأثیر قرار می‌دهد، اما ممکن است آن را به‌طور کامل از بین نبرد. باین‌حال در هر دو حالت، رضایت حقیقی و آزادانه مرتکب وجود ندارد و به همین جهت، می‌تواند مسئولیت کیفری را زائل کند. در پرونده‌های قاچاق انسان، قربانیان اغلب در معرض هر دو نوع این فشارها قرار می‌گیرند.

اصل عدم مجازات محدودیت‌هایی هم دارد؛ از جمله:

۱. تفسیر قضایی: شرایطی که منجر به عدم مجازات می‌شوند، ممکن است در سیستم‌های حقوقی مختلف متفاوت تفسیر شوند.

۲. تعادل بین حقوق فردی و اجتماعی: گاهی اوقات، اعمال این اصل ممکن است با منافع جامعه در تضاد باشد.

ایده عدم مجازات فرد قاچاق‌شده برای اعمال مجرمانه‌ای که ناشی از وضعیت او به‌عنوان قربانی قاچاق است، بر این اساس بنا شده که فرد قاچاق‌شده یک عامل آزاد نیست؛ او مجبور به ارتکاب اعمال غیرقانونی توسط کسانی است که او را کنترل و استثمار می‌کنند. چنین فردی قربانی جرم است، نه مجرم؛ او عملاً به‌عنوان عامل افراد استثمارگر خود تبدیل شده است؛ زیرا توانایی انجام هیچ عملی جز اجرای اراده استثمارگران را ندارد. این وضعیت توسط دیوان اروپایی حقوق بشر به‌انکار بنیادی استقلال قربانی تشبیه شده است:

قاچاق انسان، به‌واسطه ماهیت و هدف استثمارش، بر مبنای اعمال قدرتی است که به حق مالکیت تعلق دارد. این عمل، انسان‌ها را به کالاهایی برای خرید و فروش و به‌کارگیری در کار اجباری تبدیل می‌کند، اغلب برای دستمزد اندک یا بدون دستمزد، معمولاً در صنعت جنسی و گاهی در سایر زمینه‌ها... قاچاق انسان مستلزم نظارت دقیق بر فعالیت‌های قربانیان است، حرکات آنها اغلب محدود می‌شود... این عمل شامل استفاده از خشونت و تهدید علیه قربانیانی است که در شرایط نامطلوب زندگی و کار می‌کنند.^۱

۳. پیشینه اصل عدم مجازات در حقوق بین‌المللی

۱ - پروتکل پالمو (Palermo Protocol) به‌صراحت اصل عدم مجازات قربانیان قاچاق را ذکر نکرده است. با این حال یکی از اهداف این پروتکل، «حمایت و کمک به قربانیان قاچاق انسان، با احترام کامل به حقوق انسانی»

1. Ryszard Wilson Piotrowicz* and Liliana Sorrentino. Human Rights Law Review, Human Trafficking and the Emergence of the Non-Punishment Principle 2016, 0, 1-31.

آن‌ها» است (ماده ۲ بند ب). گروه کاری قاچاق انسان که وظیفه آن «ارائه مشاوره و کمک به کنفرانس [طرفین کنوانسیون ملل متحد علیه جرایم سازمان‌یافته فراملی] در اجرای مأموریت خود در ارتباط با پروتکل قاچاق انسان» است، در سال ۲۰۰۹ توصیه کرد: «در زمینه اطمینان از عدم مجازات و عدم تعقیب کیفری قربانیان قاچاق، دولت‌های عضو باید: «روش‌های مناسب برای حمایت از این اصل را ایجاد کنند...» از این حیث در چند سال اخیر، اصل عدم مجازات به‌طور صریح در زمینه اروپا شناخته شده است. ابتدا از طریق شورای اروپا و سپس از طریق اتحادیه اروپا، ابزارهایی به تصویب رسید که این اصل را به‌عنوان بخشی از تمرکز کلی بر حقوق قربانیان قاچاق انسان به رسمیت شناختند.^۱

۲ - ماده ۲۶ کنوانسیون شورای اروپا با عباراتی که تا حدی محتاطانه به نظر می‌رسد، تصریح می‌کند: «هر طرف باید، بر اساس اصول اساسی نظام حقوقی خود، امکان عدم اعمال مجازات بر قربانیان برای مشارکت آنها در فعالیت‌های غیرقانونی را، در حدی که مجبور به انجام آن شده‌اند، فراهم کند» استفاده از واژه «امکان» نشان‌دهنده اختیار دولت‌هاست: این که ممکن است مسیر عدم مجازات را دنبال کنند یا ممکن است نکنند. با این حال این تفسیر اشتباه است. اصطلاح «امکان» به وضوح بیان می‌کند که دولت‌ها باید مفاد مربوط به عدم مجازات را به‌طور مؤثر در موارد مناسب اجرا کنند، اما اجرای آن در موارد خاص، بر عهده دولت‌ها قرار داده شده است که نظام‌های حقوقی بسیار متنوعی دارند (Con- Europe of Council The 26 Article ,vention).

۳ - کنوانسیون سازمان ملل متحد درباره وضعیت پناهندگان (۱۹۵۱) مقرر می‌دارد که «دولت‌ها نباید به دلیل ورود یا حضور غیرقانونی، پناهندگانی را که مستقیماً از قلمرویی آمده‌اند که زندگی یا آزادی آنها [به دلایل

1. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto». United Nations Office on Drugs and Crime, 2004. p.V, Retrieved 16 July 2011. Article 2 (b).

مشخص شده‌ای] تهدید شده است، مشمول مجازات قرار دهند، مشروط بر اینکه بدون تأخیر خود را به مقامات معرفی کرده و دلایل موجهی برای ورود یا حضور غیرقانونی خود ارائه دهند» این ماده به رسمیت می‌شناسد که افراد فراری از آزار و اذیت ممکن است گاهی چاره‌ای جز ورود غیرمجاز به کشور دیگری نداشته باشند. این موضوع می‌تواند مسئله مرگ و زندگی باشد. در این مورد، به پناهنده مصونیت کامل داده نمی‌شود؛ برای شرایط اضطراری ملاحظه می‌شود، اما سپس پناهنده موظف است در اسرع وقت معقول، مقامات را مطلع کند. اما در مورد قربانیان قاچاق انسان، چنین الزامی برای اطلاع‌رسانی به مقامات وجود ندارد؛ اگرچه همکاری کامل قربانی می‌تواند به تعقیب قاچاقچیان کمک کند. این همکاری زمانی محتمل‌تر است که قربانی قاچاق انسان از مجازات یا تعقیب کیفری هراسی نداشته باشد.¹

۴ - در سال‌های اخیر، سازمان بین‌المللی کار نیز اصل عدم مجازات را به رسمیت شناخته است. پروتکل کنوانسیون کار اجباری، ۱۹۳۰ (شماره ۲۹) که در ۱۱ ژوئن ۲۰۱۴ توسط کنفرانس بین‌المللی کار به تصویب رسید، به‌طور صریح ارتباط میان کار اجباری و قاچاق انسان را در مقدمه خود تصریح کرده است. ماده ۴ (۲) این پروتکل، اصل عدم مجازات را چنین بیان می‌کند: «دولت‌های عضو باید تضمین کنند که قربانیان کار اجباری یا قاچاق انسان برای اعمال غیرقانونی‌ای که مستقیماً ناشی از موقعیت آنها به‌عنوان قربانی است، مورد مجازات قرار نگیرند»^۲

۵ - کنوانسیون آسه‌آن علیه قاچاق انسان، به‌ویژه زنان و کودکان، در ماده ۱۴ (۷) چنین مقرر می‌دارد: «هر طرف باید، مشروط به قوانین، مقررات، قواعد و سیاست‌های داخلی خود، و در موارد مقتضی، در نظر داشته باشد

1. Convention relating to the Status of Refugees. Article 31.

2. Protocol to the Forced Labour Convention 1930 (No 29). 24 Convention No 29 concerning Forced or Compulsory Labour 1930, 39 UNTS 55.

که قربانیان قاچاق انسان را به دلیل اعمال غیرقانونی‌ای که مرتکب شده‌اند و این اعمال مستقیماً با اقدامات قاچاق مرتبط است، به‌طور کیفی یا اداری مسئول نداند»^۱

۶ - ماده ۸ دستورالعمل حقوق اتحادیه اروپا مقرر می‌دارد: «کشورهای عضو باید، مطابق با اصول بنیادین نظام‌های حقوقی خود، تدابیر لازم را اتخاذ کنند تا اطمینان حاصل شود که مقامات صلاحیت‌دار مجاز باشند قربانیان قاچاق انسان را به دلیل مشارکت در فعالیت‌های مجرمانه‌ای که به اجبار مرتکب شده‌اند، تحت پیگرد یا مجازات قرار ندهند» مطابق بند (۱۴) از دستورالعمل، دامنه و هدف از بند عدم مجازات را روشن می‌کند: قربانیان قاچاق انسان باید، مطابق با اصول بنیادین نظام‌های حقوقی کشورهای عضو مربوطه، از تعقیب یا مجازات بابت فعالیت‌های مجرمانه‌ای همچون استفاده از اسناد جعلی یا جرایم مرتبط با قوانین فحشا یا مهاجرت که به‌طور مستقیم تحت فشار قاچاق مرتکب شده‌اند، محافظت شوند. هدف از چنین حمایتی، حفاظت از حقوق بشر قربانیان، جلوگیری از قربانی شدن مجدد و تشویق آنها به همکاری به‌عنوان شاهد در فرآیندهای کیفی علیه مرتکبین است.^۲

۷ - اصول و رهنمودهای پیشنهادی درباره حقوق بشر و قاچاق انسان که توسط دفتر کمیسیون عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد به تصویب رسیده است، کاملاً مشهود است. اصل شماره ۷ بیان می‌کند: «افراد قاچاق شده نباید به دلیل غیرقانونی بودن ورود یا اقامت خود در کشورهای ترانزیت و مقصد، یا به دلیل مشارکت در فعالیت‌های غیرقانونی تا حدی که چنین مشارکتی پیامد مستقیم وضعیت آنان به‌عنوان افراد قاچاق شده باشد، بازداشت، متهم یا تحت تعقیب قضائی قرار گیرند» این اصل حداقل چهار

1. Adopted 21 November 2015, see: asean.org/asean-convention-against-trafficking-in-persons-especially-women-and-children/ [last accessed 18 August 2016].

2. European Union Law. Article 8 of the Directive.

بار در زمینه‌های مختلف در رهنمودهای همراهی که به منظور روشن‌سازی اثرات این اصل به تصویب رسیده‌اند، تکرار شده است. در مورد بزرگسالان، فعالیت‌های غیرقانونی باید «پیامد مستقیم» قاچاق شدن آنها باشد. این تنها نشان‌دهنده آن است که همه اعمال نمی‌توانند معاف از مجازات شوند: این یک استثنا از قاعده کلی است که باید پیامدهای قانونی اعمال خود را بپذیریم. برای برخورداری از اصل عدم مجازات، عمل غیرقانونی باید ناشی از این باشد که فرد مسئول دیگری به‌طور خاص مورد قاچاق قرار گرفته است یا قبلاً مورد قاچاق قرار گرفته بود. عمل غیرقانونی تنها به این دلیل که مرتکب آن قاچاق‌شده بوده است، قانونی نمی‌شود. با این حال تقصیر باید متوجه قاچاقچی باشد که قربانی را مجبور به ارتکاب عمل غیرقانونی کرده است.¹

۴. استدلال حقوقی حمایت از افراد قاچاق شده

در حالی که ممکن است برای بسیاری آشکار به نظر برسد که افراد نباید به دلیل اعمالی که تحت اجبار مرتکب شده‌اند مورد سرزنش قرار گیرند، بررسی میزان حمایت حقوق بین‌الملل از این مفهوم در ارتباط با قربانیان قاچاق انسان، ضروری است. افراد قاچاق‌شده، همانند سایر قربانیان جرم یا هر فرد دیگری، موظف به رعایت قوانین هستند. این افراد از مصونیت کیفری برخوردار نیستند و نباید باشند. با این حال مسئولیت کیفری آنها ممکن است به‌طور قابل توجهی کاهش یابد یا کاملاً از بین برود، به‌ویژه به دلیل شرایط خاص آنها و وضعیتشان که تحت کنترل قاچاقچیان قرار دارند. مقاله حاضر بدین جهت با اقامه دلایل ذیل و در همسویی با اصل عدم مجازات مجازات قربانیان قاچاق را ناقض حقوقی انسانی آنها می‌داند. برخی ممکن است استدلال کنند که از آنجا که قانونگذار مجازات‌های سنگینی برای

1. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, 20 May 2002, E/2002/68/Add.1.. Principle 7.

قاچاقچیان پیش‌بینی کرده، دیگر نیازی به معافیت قربانیان نیست. این استدلال از دو جهت نادرست است: اولاً، هدف از معافیت قربانیان، مجازات نکردن قاچاقچیان نیست، بلکه «حمایت از انسان بزه‌دیده» است که خود یکی از اهداف سه‌گانه مقابله با قاچاق (پیشگیری، تعقیب مجرم، حمایت از قربانی) محسوب می‌شود. ثانیاً، مجازات قربانیان به دلیل جرایم اکرایی، باعث می‌شود آنان از ترس تعقیب قضایی، حاضر به همکاری با مقامات برای کشف شبکه‌های قاچاق و شهادت علیه قاچاقچیان نشوند؛ بنابراین، معافیت آنان نه تنها نقض غرض نیست، بلکه کمکی مؤثر به تحقق هدف دوم، یعنی «تعقیب و مجازات مؤثر قاچاقچیان» می‌کند.

۴-۱. اصل کرامت انسانی و قربانی بودن افراد قاچاق‌شده

قربانیان قاچاق انسان در شرایطی قرار می‌گیرند که توانایی انتخاب آزادانه خود را از دست می‌دهند. بنابراین، اقدامات آن‌ها، حتی اگر غیرقانونی باشد (مانند ورود غیرقانونی به یک کشور یا کار در شرایط غیرقانونی)، ناشی از اجبار یا بهره‌کشی قاچاقچیان است. مجازات این افراد نقض کرامت انسانی آن‌هاست که یکی از اصول بنیادین حقوق بشر است. در واقعیت، اگر دولت قربانی قاچاق را به دلیل جرایم مرتبط با قاچاقش مجازات کند، در حال مجازات او به دلیل خود عمل قاچاق‌شدن است. چنین مجازاتی نقض آشکار کرامت انسانی فرد است و انکار جدی واقعیت و عدالت را در پی دارد. این نوع مجازات، قربانی را به خاطر جرایم قاچاقچیان سرزنش می‌کند؛ جرایمی که قربانی بدون وضعیت قاچاق‌شده، مرتکب آنها نمی‌شد. از این حیث جرم‌انگاری قربانیان قاچاق به منزله آزار و اذیت قربانیان توسط دولت تلقی شود؛ زیرا این رویکرد به‌طور کامل جرایمی که توسط قاچاقچیان علیه قربانی انجام شده را نادیده می‌گیرد و اینکه دولت قربانی را به‌جای شناسایی به‌عنوان شاهد جرایم قاچاق، مجرم می‌پندارد و در نهایت موجب آسیب روانی قربانیانی می‌شود که در این فرآیند خود قربانی بوده‌اند.

واقعیتی که به جای اعاده حقوق قربانیان منجر به تقویت عمل قاچاق انسان می‌شود. این رویکرد با نادیده‌گرفتن عاملان واقعی، قربانیان قاچاق را از ارائه شهادت علیه قاچاقچیان بازمی‌دارد. همچنین قاچاقچیان را قادر می‌سازد تا با تهدید قربانیان به افشای آنها و مجازات توسط دولت، کنترل بیشتری بر آنها اعمال کنند.^۱

۲-۴. لزوم شناسایی و حمایت از قربانیان قاچاق انسان

پروتکل پالمودر خصوص حمایت از قربانیان قاچاق تصریح می‌کند که دولت‌ها باید قربانیان قاچاق را شناسایی کنند و از آنها حمایت کنند. ماده ۲ این پروتکل به وضوح بر ضرورت حمایت از قربانیان و عدم مجازات آنان تأکید دارد. مطابق این قانون عنصر شناسایی مقدم بر حمایت است. وظیفه عدم مجازات ممکن است به‌طور غیرمستقیم و مستقیم نقض شود. نقض غیرمستقیم زمانی اتفاق می‌افتد که فرد به‌عنوان قربانی قاچاق شناسایی نشود؛ این امر ممکن است باعث شود که شرایط کامل فرد قاچاق‌شده در نظر گرفته نشود و در نتیجه او مجازات شود در حالی که نباید مجازات می‌شد. نقض مستقیم زمانی رخ می‌دهد که مقامات دولتی که با جرمی که فرد قاچاق‌شده مرتکب شده برخورد می‌کنند، از وضعیت او به‌عنوان قربانی قاچاق آگاه هستند یا باید آگاه باشند، اما این حقیقت را هنگام ارزیابی مسئولیت او نادیده می‌گیرند. اجرای کامل اصل عدم مجازات به این معناست که ایده‌آل این است که هیچ‌گونه تعقیب قانونی آغاز نشود و یا هیچ اقدام تنبیهی دیگری اتخاذ نشود. اگر تعقیب قانونی آغاز شده باشد، باید هرچه سریع‌تر متوقف شود؛ سایر اقدامات و/یا مجازات‌ها باید لغو شود به محض آنکه روشن شود که جرم در جریان یا به‌عنوان نتیجه قاچاق ارتکاب یافته است.

1. Sylvia Walby · Brian Francis. Improving the Estimate of Trafficking in Human Beings and Modern Slavery by Integrating Data From ILO/Walk Free/ IOM and UNODC. Social Indicators Research <https://doi.org/10.1007/s11205-024-03474-w>. Published online. 27 november 2024.

ضروری است که مکانیسم‌ها و روش‌های مؤثری برای شناسایی سریع‌ترین قربانیان قاچاق انسان وجود داشته باشد. در غیر این صورت، خطر واقعی وجود دارد که فرد به‌عنوان یک «مجرم معمولی» در نظر گرفته شود و بنابراین مجبور به پذیرش کامل مسئولیت؛ از جمله مجازات‌ها، برای اعمال خود گردد. این وظیفه دولت است که اطمینان حاصل کند که کارکنان عمومی که احتمال دارد با افراد قاچاق‌شده تماس پیدا کنند؛ مانند افسران پلیس، مرزبانان، خدمات اجتماعی و بازرسان کار، آموزش‌های لازم برای شناسایی افراد قاچاق‌شده و همکاری با آنها را دیده‌اند. مقامات دولتی باید به‌طور پیشگیرانه عمل کنند تا وضعیت‌های بالقوه قاچاق انسان را شناسایی کنند. این بدان معناست که دادستان‌ها باید ابتکار عمل را در اطمینان از انجام تحقیقات درخصوص شرایط مظنون و نحوه دستگیری او به‌کار گیرند.¹

به منظور ترویج اصل عدم مجازات، به محض اینکه شواهد معقولی مبنی بر این وجود داشته باشد که یک فرد ممکن است قربانی قاچاق انسان شده باشد، هرگونه دستور برای اخراج آن فرد از کشور باید معلق شود و آن فرد باید مطابق با نیازها و حقوق خود، کمک‌ها و پشتیبانی‌های ضروری را دریافت کند؛ از جمله دسترسی به مشاوره حقوقی مستقل درخصوص وضعیت او. ماده ۱۲/۱ کنوانسیون شورای اروپا مقرر می‌کند: «هر طرف باید تدابیر قانونی یا سایر اقداماتی را که ممکن است برای کمک به قربانیان در بهبود وضعیت جسمانی، روانی و اجتماعی آنها لازم باشد، اتخاذ کند. این کمک‌ها باید حداقل شامل مشاوره و اطلاعات، به‌ویژه درخصوص حقوق قانونی آنها و خدماتی که در دسترس آنهاست، به زبانی که بتوانند آن را درک کنند»

1. Philip R Cohen. Identifying Human Trafficking Victims: A Potential Role for Forensic Dermatology. 2023 Cohen et al. Cureus 15 (11): e48905. DOI 10.7759/cureus.48905.

۴-۳. حق به جبران خسارت و بازپروری

قربانیان قاچاق نه تنها نباید مجازات شوند، بلکه مستحق دریافت حمایت‌های بازپروری و جبران خسارت هستند. این حق در اسنادی مانند اعلامیه حقوق قربانیان جرم و سوءاستفاده از قدرت و اصول اساسی سازمان ملل برای جبران خسارت قربانیان تصریح شده است. مجازات قربانیان می‌تواند روند بازپروری آنها را مختل کند و دوباره آنها را در معرض آسیب قرار دهد (6 Article, Protocol Trafficking UN The).

اسناد فراملی بر حمایت از قربانیان جرم تصریح کرده و گونه‌های مختلفی از تدابیر و پاسخهای حمایت‌گرایانه که بهبودی جسمی، روانی و اجتماعی قربانی را مد نظر دارد و جایگیری موفق او را در جامعه مبدأ تأمین میکند پیش بینی کرده‌اند که از جمله شامل شناسایی قربانی و دادن حق اقامت موقت و اعطای جان پناه و مسکن مناسب دسترسی به درمانهای پزشکی ضروری، تسهیل مشارکت قربانی در دادرسی تأمین امنیت و سلامت، قربانی جبران خسارات او کمک به بازگشت بزه‌دیده به وطن و جامعه مبدأ است. از این نگاه «برای تأمین امنیت قربانی جرم محرمانگی هویت زندگی خصوصی و داده‌های شخصی بزه‌دیده، همچنین تأمین سلامت جسمانی بزه‌دیدگان در مقابل انواع تهدید و ارباب و اقدامات تلافی‌جویانه و انتقام، و ایجاد سازوکار مناسب قضایی و اداری جهت جبران خسارات قربانی لازم است. جبران خسارات شامل مواردی چون صدمات ناشی از خشونت جسمی و روانی، مخارج پزشکی دستمزدهای پرداخت نشده یا بسیار کمتر پرداخت شده کسورات نامشروع مفرط و فریبکارانه از دستمزدها به خاطر اجاره امرار معاش و... می‌باشد. علاوه بر این مساعدت حقوقی رایگان از طریق مشاور حقوقی و وکیل در فرایند دادرسی و خصوصاً در مواردی که قربانی از توان مالی برخوردار نیست و حضور وکیل برای دسترسی مؤثر بزه‌دیده به دادگاه ضروری است (عینی، ۱۳۹۰، ص ۴۸۱۹).

۴-۴. تعهد دولت‌ها به پیشگیری از بی عدالتی

اگر قربانیان قاچاق مجازات شوند، این اقدام می‌تواند مانع از گزارش‌دهی قربانیان دیگر شود و تلاش‌های دولت‌ها برای شناسایی و پیگرد قاچاقچیان را تضعیف کند. از این رو، عدم مجازات قربانیان به‌طور غیرمستقیم به مبارزه مؤثرتر با قاچاق انسان کمک می‌کند. تعهد دولت‌ها به پیشگیری از بی عدالتی مبتنی بر اصول اساسی حقوق بشر یا همان «حقوق بنیادین» است. نیاز به استفاده مؤثر از این حقوق و حفاظت مؤثر از حقوق بنیادین منجر به شناسایی یک مجموعه از تعهدات مثبت دولت‌ها مشتمل بر حقوق مدنی و سیاسی می‌شود. این حقوق در ابتدا به‌عنوان "حقوق دفاعی" تصور می‌شدند، به این معنی که هدف آنها حفاظت در برابر مداخلات خودسرانه از سوی مقامات عمومی بود. با وجود پذیرش عمومی این که دولت‌ها واقعاً مجموعه‌ای از تعهدات مثبت در ارتباط با حقوق بنیادین دارند، پرسش‌های دشواری همچنان وجود دارند که باید مرزهای دقیق این تعهدات مثبت مشخص شوند (Henrard Kristin, 2020, pp. 60-86).

دولت‌ها به‌عنوان اصلی‌ترین بازیگران حقوق بین‌الملل مسئولیت دارند که قربانیان قاچاق را شناسایی کنند، از آنان حمایت کنند و از تکرار بی‌عدالتی جلوگیری نمایند. بر اساس مصرحات پروتکل پالرمو «پیشگیری، مجازات و حمایت از قربانیان قاچاق انسان» از اهم وظایف دولت‌ها برای حصول به یک وضعیت عادلانه است. تعهد دولت‌ها در این خصوص می‌تواند مواردی چون اجرای کمپین‌های عمومی برای آگاهی مردم درباره خطرات قاچاق انسان، آموزش کارمندان دولتی در شناسایی و رسیدگی به قربانیان و تقویت زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی که رافع عوامل زمینه‌ساز (مانند فقر، بیکاری و نابرابری جنسیتی) است می‌باشد. علاوه بر این تقویت همکاری‌های بین‌المللی، اشتراک‌گذاری اطلاعات و تجربیات بین دولت‌ها برای مقابله با قاچاق انسان و ایجاد نهادهای تخصصی برای رسیدگی به

حقوق قربانیان نیز می‌تواند به مثابه عوامل تمهید کننده عدالت تلقی شود.

۴-۵. اصل تفکیک بین قربانی و مجرم

در بسیاری از موارد، قربانیان قاچاق به اشتباه به عنوان مجرمان تلقی می‌شوند، مثلاً به دلیل ورود غیرقانونی به کشور یا انجام کارهای اجباری. اصل عدم مجازات قربانیان تأکید می‌کند که باید تفاوت میان قربانی و مجرم تشخیص داده شود. این تفکیک در رویه‌های قضایی و سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی امری پذیرفته شده است. توجه به این اصل چنانچه در ماده ۶ پروتکل پالمو بر آن تصریح شده است تضمین می‌کند که قربانیان به جای تنبیه، مورد حمایت قرار گیرند؛ چراکه تنبیه قربانیان می‌تواند وضعیت آنها را پیچیده‌تر کرده و آنها را از دستیابی به عدالت محروم کند (Laura, 2013, pp. 932-936).

۴-۶. خلأ قانونی در معافیت قربانیان از مجازات جرایم اکراهی

اگرچه قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳، خود عمل «قربانی شدن» را جرم ندانسته و برای آن مجازات پیش‌بینی نکرده است، اما سکوت آن در قبال «وضعیت حقوقی قربانیانی که تحت اجبار و اکراه قاچاقچیان مرتکب جرایم ثانویه می‌شوند» یک خلأ بزرگ حمایتی محسوب می‌شود. جرایمی چون ورود یا اقامت غیرقانونی، استفاده از مدارک جعلی، یا حتی مشارکت در برخی فعالیت‌های مجرمانه خرد، ممکن است توسط قربانیان برای نجات جان خود یا تحت سلطه کامل قاچاقچیان انجام شود. قانون فعلی فاقد هرگونه ماده‌ای است که به قضات یا مقامات قضایی این اختیار و دستورالعمل را بدهد که در مواجهه با چنین افرادی، با احراز شرایط قربانی بودن و اکراهی بودن جرم، از تعقیب یا مجازات آنان خودداری کنند. این سکوت، در عمل باعث می‌شود قربانیان به عنوان مجرمان عادی تعقیب و مجازات شوند، حال آنکه در اسناد بین‌المللی، معافیت این افراد از مجازات، یک تعهد حمایتی برای دولتها به شمار می‌آید.

۴-۷. پیشگیری از کلیشه دوگانه قربانی- مجرم

جرائم قاچاق انسان و برده‌داری غالباً از طریق کلیشه‌های برجسته‌ای از قربانی ایده‌آل و مجرم ایده‌آل ساخته می‌شوند. درحالی‌که مجرم ایده‌آل قاچاق یک افسانه است که باید شکسته شود. برای حمایت از این استدلال، نویسنده مقاله «افسانه مجرمان ایده‌آل» دو پرونده نوظهور استرالیایی را بررسی می‌کند که شامل استثمار جنسی و اتهامات برده‌داری و خدمتگزاری است که به‌طور قابل توجهی از تصورات کلیشه‌ای قاچاق فاصله دارند. این نشان‌دهنده محدودیت‌های کلیشه‌های مجرمان در توضیح جرائم قاچاق است و لزوم توجه بیشتر به نقش کنترل اجبار در جرائم قاچاق، تأثیر اعتماد و تغییر روابط، و ارتباط قاچاق با خشونت خانگی را نشان می‌دهد.

این تحلیل اهمیت بازبینی، به چالش کشیدن و تغییر کلیشه‌های مربوط به «مجرم ایده‌آل» که در گفتمان قاچاق انسان غالب است را نشان داده است. درحالی‌که رسانه‌ها، فرهنگ عامه، برنامه‌های سازمان‌های غیردولتی و گزارش‌های دولتی ممکن است برای جلب حمایت، جذب عمومی و بسیج اقدام علیه قاچاق انسان، روایت‌های مجرم ایده‌آل بسازند، کلیشه‌های محدود در مورد مجرمان و جرم‌انگاری می‌توانند پیامدهای خطرناکی داشته باشند. همان‌طور که مطالعات موردی نشان می‌دهند، موقعیت‌هایی که از کلیشه‌های رایج فاصله می‌گیرند ممکن است نادیده گرفته شوند یا گزارش نشوند. ارائه‌دهندگان خدمات، پلیس و حتی خود قربانیان ممکن است ماهیت آسیبی که شاهد آن هستند یا تجربه می‌کنند را شناسایی نکنند، اگر این آسیب مخالف کلیشه‌های معمولی باشد که فهم اینکه قاچاق انسان چیست، چگونه و کجا رخ می‌دهد و چه کسی آن را مرتکب می‌شود و چرا را محدود می‌کند. ضروری است که قاچاق انسان نه تنها به‌عنوان جرمی که توسط خارجی‌ها و بر اساس تصورات رایج از «دیگران» مجرم ارتکاب می‌شود، بلکه به‌عنوان جرمی که می‌تواند توسط شهروندان بدون ارتباط

مهاجرتی مرتکب شود، دیده شود. همچنین نیاز است که تحقیقات آینده به‌طور بهتری پروفایل‌های مجرمان زن را درک کرده و برجسته کنند تا کلیشه مجرمان به‌عنوان افرادی فقط مرد از بین برود. در نهایت، مهم‌ترین یافته این تحلیل مربوط به اهمیت شناسایی نقش کنترل اجبار در جرائم قاچاق است که مخالف افسانه‌هایی است که قاچاقچی‌ها فقط از زور فیزیکی استفاده می‌کنند و در لحظه استثمار، بیگانه برای قربانیان خود هستند. آگاهی انتقادی از نحوه تأثیرگذاری روایت‌های قاچاق بر افسانه‌ها و کلیشه‌ها حیاتی است تا فرضیات مخربی که هویت قربانیان و مجرمان قاچاق را شکل می‌دهند، مختل شود. برای رد کلیشه‌ها و کاهش تأثیر آنها بر درک عمومی از قاچاق، باید اطلاعات با کسانی که مسئول ارتباط با مخاطبان گسترده و متنوع هستند، به اشتراک گذاشته شود. این شامل روزنامه‌نگاران، فیلم‌سازان، کارکنان ارتباطات سازمان‌های غیردولتی و دولتی می‌شود و باید به آنها این امکان را بدهد که به‌طور آسان و مؤثر اطلاعات را به‌گونه‌ای منتشر کنند که روایت‌های متضاد را فراهم آورد (Chazal and Raby, 2022, pp. 13-32).

۴-۸. تعارض با تعهدات حقوق بشری

مجازات قربانیان قاچاق، نقض تعهدات دولت‌ها در زمینه حقوق بشر؛ از جمله حق آزادی از شکنجه، اجبار، و رفتارهای غیرانسانی است. این تعهدات در اسنادی مانند پیمان‌نامه بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و کنوانسیون منع شکنجه مطرح شده‌اند. ارتباطات بین حقوق بشر و مبارزه با قاچاق انسان به‌خوبی تثبیت شده است. از روزهای اولیه تاکنون، حقوق بشر به‌طور قاطع بی‌اخلاقی و غیرقانونی بودن تصاحب شخصیت حقوقی، کار یا انسانیت یک فرد توسط فرد دیگر را اعلام کرده است. حقوق بشر تبعیض بر اساس نژاد و جنسیت را ممنوع کرده است؛ خواهان برابر یا حداقل برخی حقوق اساسی برای غیر شهروندان شده است؛ بازداشت خودسرانه، کار اجباری، بدهی‌بندی، ازدواج اجباری و استثمار جنسی کودکان و زنان را محکوم و

غیرقانونی اعلام کرده است؛ و از آزادی حرکت و حق ترک و بازگشت به کشور خود دفاع کرده است.

همانطور که گفته شد، بسیاری از رفتارهایی که با قاچاق انسان امروزی مرتبط هستند، به‌طور واضحی تحت قوانین بین‌المللی حقوق بشر ممنوع هستند. به‌عنوان مثال، حقوق بشر، بدهی‌بندی را ممنوع می‌کند: استفاده از خدمات شخصی به‌عنوان وثیقه برای بدهی که ارزش آن خدمات نه برای پرداخت بدهی مورد استفاده قرار می‌گیرد و نه مدت یا ماهیت آن محدود و تعریف شده است. بسیاری از قربانیان قاچاق که بدهی‌هایی با استثمارگران خود دارند (برای مثال هزینه‌های جابجایی یا حمل‌ونقل)، خود را در موقعیتی از بدهی‌بندی می‌یابند؛ بدهی به‌عنوان ابزاری برای کنترل و استثمار آنها استفاده می‌شود. حقوق بشر همچنین کار اجباری را ممنوع کرده است که طبق کنوانسیون شماره ۲۹ مربوط به کار اجباری یا اجباری سازمان بین‌المللی کار (ILO)، به‌طور زیر تعریف شده است: «تمام کار یا خدماتی که از هر فرد تحت تهدید هرگونه مجازات گرفته می‌شود و برای آن فرد به‌طور داوطلبانه ارائه نشده است». بردگی، بندگی، استثمار جنسی کودکان، ازدواج اجباری، ازدواج‌های سرکوب‌گر، ازدواج کودکان، فاحشه‌گری اجباری و استثمار فاحشه‌گری از دیگر رفتارهای مرتبط با قاچاق هستند که تحت قوانین بین‌المللی حقوق بشر ممنوع شده‌اند (Chazal and Raby, 2022, pp. 13-32).

جمع‌بندی و پیشنهادهای تقنینی

چنانچه در این گزارش آورده شد. قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب سال ۸۳ واجد نقدهای جدی است که مهم‌ترین آن فقدان تمهیداتی قانونی و عملی برای حمایت از قربانیان قاچاق است. درحالی‌که در کنوانسیون‌ها و پرتکل‌های بین‌المللی با استناد به اصل عدم مجازات تدابیر حمایتی

لازم از قربانیان قاچاق را بعمل آورده‌اند. مطابق اصل عدم مجازات تدابیر حمایت‌گرا به معنای اتخاذ کلیه اقدامات ضروری برای حمایت کیفری و پلیسی از افراد بزه دیده بالقوه و بالفعل و در صورت امکان بازگرداندن آنها به موطنشان و لزوم برخورد انسانی با آنهاست. از این نگاه «حمایت از بزه دیدگان جرم قاچاق انسان نقشی بسزا در پیشگیری از قاچاق مجدد قربانیان دارد و برعکس آن رها کردن قربانیان موجبات بزه دیدگی مجدد آنها را فراهم میکند همچنان که حمایت از قربانی تشویق او جهت همکاری با پلیس و سایر مقامات صلاحیت دار و کمک به او جهت بازگشت به جامعه است. به علاوه این حمایت احترام به آموزه‌های حقوق بشری و به دلیل آن است که آنها نه مجرم بلکه قربانی جرم هستند که شایسته مساعدت و حمایت‌اند تا با کمک دولتها پاره‌ای از حقوق تضییع شده خود را بازیابند به همین جهت برخی کشورها مثل امریکا و ایتالیا علاوه بر جرم انگاری قاچاق انسان به وضع قانون ویژه حمایت از بزه دیدگان قاچاق انسان اقدام کرده‌اند. مقاله حاضر نیز با این ذهنیت پیشنهادات تقنینی زیر را با تمرکز بر اصل عدم مجازات ارائه می‌دهد:

۱. تعریف دقیق‌تر و شفاف‌تر جرایم قاچاق انسان: بسیاری از نقدها به قانون قاچاق انسان به دلیل ابهام در تعریف و محدوده قاچاق انسان است. اصلاح قانون می‌تواند شامل تعریف واضح‌تری از جرایم قاچاق انسان باشد تا از مجازات‌های ناعادلانه جلوگیری شود و همچنین اشخاص بی‌گناه تحت تعقیب قرار نگیرند.

۲. تضمین حقوق متهمان و امکان دفاع قانونی: برای حفظ اصل عدم مجازات و رعایت حقوق متهمان، لازم است که اقدامات قانونی به گونه‌ای باشد که حقوق متهمان در طول روند دادرسی به‌طور کامل حفظ شود. پیشنهاد می‌شود در اصلاحات قانونی، سازوکارهای بهتری برای دسترسی متهمان به وکیل و دفاع قانونی فراهم شود.

۳. تمرکز بر پیشگیری از جرم و حمایت از قربانیان: در راستای حفظ حقوق انسان‌ها، می‌توان به جای تمرکز صرف بر مجازات، بر پیشگیری از قاچاق انسان و حمایت از قربانیان آن تأکید کرد. این امر شامل برنامه‌های آموزشی، مشاوره حقوقی، و ایجاد مراکز حمایتی برای قربانیان می‌شود که بتوانند از مجازات ناعادلانه در امان بمانند.

۴. توسعه همکاری‌های بین‌المللی و استرداد متهمان: در سطح بین‌المللی، قاچاق انسان یکی از جرایم فراملی است که نیازمند همکاری‌های قانونی و قضائی گسترده است. پیشنهادات تقنینی می‌تواند شامل بهبود قوانین مربوط به استرداد مجرمان و همکاری با سایر کشورها در مبارزه با این جرم باشد تا از فرار مجرمان و مجازات‌های ناعادلانه جلوگیری شود.

۵. مسئله رضایت و بهره‌برداری مرتبط با برداشت اعضا با این حقیقت پیچیده‌تر میشود که اغلب قربانیان به برداشت اعضای بدنشان رضایت میدهند یا حتی ممکن است در ازای اندام خود درمورد مبلغ هم توافق کنند ماده (۳) پروتکل به مسئله رضایت پرداخته است: «رضایت قربانی قاچاق اشخاص نسبت به بهره‌کشی مورد قصد مطرح شده در بند a این ماده در جایی که هریک از وسایل مطروحه در بند a مورد استفاده قرار گرفته باشد هیچ مناسبت و اهمیتی نخواهد داشت. لذا لازم است قانونگذار بر بی‌اهمیت بودن رضایت قربانیان قاچاق صحه بگذارد.

۶. در قانون حاضر از میان راهبردهای سه‌گانه مبارزه مؤثر با قاچاق انسان، پیشگیری، جرم‌انگاری و حمایت از بزه دیده فقط به راهبرد جرم‌انگاری و تعقیب جرم قاچاق انسان توجه کرده و به ویژه از راهبرد حمایت از بزه دیدگان غفلت کرده است. ترسیم راهبرد حمایت از بزه دیدگان قاچاق انسان کمک می‌کند راه مبارزه مؤثرتر و پیشگیرانه‌ای از این جرم هموارتر شود.

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله هیچ‌گونه حامی مالی ندارد..

سهم نویسندگان در پژوهش

تمام نویسندگان در طراحی، اجرا و نگارش مقاله مشارکت داشته‌اند و محتوای نهایی مقاله را تأیید می‌کنند.

تضاد منافع

نویسندگان تصریح می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منفعی در ارتباط با این مقاله وجود ندارد.

منابع

آریانپور کاشانی، عباس؛ فرهنگ دانشگاهی انگلیسی-فارسی؛ ج ۲، چ ۸، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۸.

باهری، محمد و علی اکبرخان داور؛ نگرشی بر حقوق جزای عمومی؛ تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۰.

دهخدا، علی اکبر؛ لغت‌نامه؛ تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.

عینی، محسن، «تأمین امنیت جبران خسارت و بازگشت به وطن بزه‌دیدگان قاچاق انسان در اسناد فراملی»، فصلنامه حقوق کیفری؛ ش ۱، مرداد ۱۳۹۰، ص ۴۸-۱۹.

قنبری شیخ‌شبابی، حسن و محمدتقی قنبری شیخ‌شبابی؛ «بازکاوی حدیث رفع»، فصلنامه جستارهای فقهی؛ ش ۴، پاییز ۱۴۰۰، ص ۶۸-۳۵.

کلارن، ربکا؛ «قاچاق انسان به ایالات متحده؛ برده‌داری نوین در عصر تمدن (باشگاه اندیشه)»، ماهنامه سیاحت غرب؛ ش ۵۹، سال ۱۳۸۸، ص ۳۲-۱۸.

نجفی، محمدحسن؛ جواهر الکلام فی شرائع الإسلام؛ تحقیق عباس قوچانی و دیگران؛ قم: انتشارات اسلامی، ۱۳۹۲.

Adopted 21 November 2015, see: asean.org/asean-convention-against-trafficking-in-persons-especiallywomen-and-children/ [last accessed 18 August 2016]

Convention relating to the Status of Refugees. Article 31

Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings

- European Union Law. Article 8 of the Directive
Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, 20 May 2002, E/2002/68/Add.1.. Principle 7
- Human Rights and Human Trafficking. Fact Sheet No. 36. UNITED NATIONS New York and Geneva, 2014
- Jovanovic, Marija (2017) The Principle of Non-Punishment of Victims of Trafficking in Human Beings: A Quest for Rationale and Practical Guidance. 1414 total citations on Dimensions. Source: Journal of Trafficking and Human Exploitation, Volume 1, Number 1, February 2017, pp.41-76 .(36)
- K Raby and N Chazal, 'The Myth of the "Ideal. Offender": Challenging persistent human trafficking stereotypes through emerging Australian cases', Anti-Trafficking Review, issue 18, 2022, pp.13-32
- Kristin Henrard. Erasmus (2020) Law Review Access_ open Editorial Positive State Obligations Regarding Fundamental Rights and 'Changing the Hearts and Minds' published by Eleven international publishing. ELR July 2020 | No. 3 - doi: 10.5553/ELR.000167
- Laura L. Shoaps ROOM FOR IMPROVEMENT: PALERMO PROTOCOL AND THE TRAFFICKING VICTIMS PROTECTION ACT LEWIS & CLARK LAW REVIEW 2013 [Vol. 17: 3 pp.932- 936.
- Philip R Cohen (2023) Identifying Human Trafficking Victims: A Potential Role for Forensic Dermatology. 2023 Cohen et al. Cureus 15 (11): e48905. DOI 10.7759/cureus.48905
- Protocol to the Forced Labour Convention 1930 (No 29). 24 Convention No 29 concerning Forced or Compulsory Labour 1930, 39 UNTS 55
- Ryszard Wilson Piotrowicz* and Liliana Sorrentino (2016) Human Rights Law Review, Human Trafficking and the Emergence of the Non-Punishment Principle 2016, 0, 1–31
- siddharth kara (2017) Modern sovert: a gobal perspective. columbia university press
- Skrivankova, Klara (2006). Combating Trafficking in Human Beings, International Review of Law Computers, 1 & 2.
- Smart, U (2003). Human trafficking: Simply a European problem?, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, Vol.11, No. 2.
- Sylvia Walby · Brian Francis (2024) Improving the Estimate of Trafcking in Human Beings and Modern Slavery by Integrating Data From ILO/ Walk Free/ IOM and UNODC. Social Indicators Research <https://doi.org/10.1007/s11205-024-0244-4>

■ آسیب‌شناسی قانون مبارزه با قاچاق انسان (مصوب سال ۱۳۸۳) از منظر اصل عدم مجازات

org/10.1007/s11205-024-03474-w. Published online. 27 november2024

The Council of Europe Convention. Article 26

The UN Trafficking Protocol (Article 6) and the Council of Europe Convention on Action Against Trafficking in Human Beings (Article 15)

TRAFFICKING VICTIMS PROTECTION ACT LEWIS & CLARK LAW REVIEW [Vol. 17: 3 pp.932- 936

UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME AND THE PROTOCOLS THERETO”. UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS AND CRIME. 2004. p.V. Retrieved 16 July 2011

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Recommended Principles and

Wayne Ambler, (1987) “Aristotle on Nature and Politics: The Case of Slavery, “ Political Theory 15, no. 3 (Aug. 1987): 390-410.